

МОТИВАЦІЯ АГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ

О. О. Сич

Херсонський державний університет, aleksandratsentseria@gmail.com

Науковий керівник: доктор психологічних наук, професор І. С. Попович

Постановка проблеми. Характерною особливістю сучасного соціуму є зростання та поширення агресивних і насильницьких тенденцій. Означена проблема має вагомим соціально-психологічне та загальносуспільне значення. Сучасне українське суспільство демонструє яскравий прояв так званого стану анемії, який обумовлений зовнішніми (політична та економічна криза в країні, початок повномасштабного вторгнення) та внутрішніми (руйнування усталеної системи ціннісних орієнтацій, поява низки внутрішньоособистісних конфліктів) чинниками. Означений стан розкривається через переживання байдужості до оточення, яке може трансформуватися у прояви жорстокості, антигуманності та може загрожувати зниженням рівня моральної усвідомленості. У результаті превалювання такого стану та його означених властивостей ми можемо все частіше спостерігати прояви агресивних моделей поведінки та пропагування нормальності їх використання. Агресивна поведінка постає усвідомленим прагненням завдати психологічну або фізичну шкоду іншій людині або групі людей. Особливий вплив такі реалії існування соціуму справляють на функціонування особи підліткового віку, оскільки для цього періоду характерним є високий рівень навіюваності.

Аналізування останніх досліджень та публікацій. Проблема агресивної поведінки та її окремих проявів в осіб підліткового віку розкрита у працях низки науковців: Ю. Асеева, М. Белей, А. Гірняк, М. Демощук, Т. Карпінська, М. Мельничук, У. Михайлишин, О. Орос, В. Павелків, А. Яковенко, S. H. Goozen, K. J. Perry.

Тематика мотивації проявів агресивної поведінки та системи потреб, які може задовольнити реалізація агресивних тенденцій у життєдіяльності

підлітка продемонстрована у наукових працях таких дослідників, як М. Алексєєва, С. Березка, М. Дригус, С. Занюк, Т. Кукурудза, О. Мойсєєва.

Метою статті є теоретичне та емпіричне дослідження психологічних особливостей мотивації агресивної поведінки осіб підліткового віку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасний науковець Л. М. Семенюк встановив, що вирішення проблеми мотивації агресивної поведінки підлітків може бути реалізовано за посередництва визначення міри значущості для них впливу зовнішніх або внутрішніх чинників. Так, внутрішні мотиви агресивної поведінки розкриваються у фізіологічних процесах організму та задоволенні базових потреб, серед яких їжа, сон, вода, тепло. Також до внутрішніх чинників агресивної поведінки дослідник відводить психологічні процеси, стани, властивості особистості та їх часову трансформацію. У полі зовнішніх мотиваторів агресивних тенденцій підлітків науковець виокремлює міжособистісну та міжгрупову взаємодію із соціальним простором та вплив об'єктивно існуючих подій і ситуацій (Попович, 2005).

У розрізі вивчення мотивації агресивної поведінки у підлітковому віці важливе значення має дослідження психологічних особливостей та характерологічних впливів на особистість підлітка. Загальновідомо, що соціальна ситуація розвитку підлітка створює специфічне співвідношення внутрішніх процесів і зовнішніх умов розвитку (Шапар, 2005). Чинник статевого дозрівання осіб підліткового віку часто вважається переломним моментом, що розкривається як критичний та перехідний до дорослого життя. Констатуємо, що для підліткового віку характерною є неузгодженість процесів фізіологічного статевого дозрівання, загального фізичного розвитку та розвитку соціальної сфери життєдіяльності. Психологічне переживання зазначеного дисонансу набуває особливого значення для демонстрації агресивної поведінки. У підлітковому віці починає функціонувати ціла низка психологічних новоутворень, які пов'язані із початком усвідомлення та

закріплення моральних норм, розвитку самоусвідомлення, трансформацією пізнавальної, навчальної, ціннісної та мотиваційної системи (Фурман, 2017).

У дослідженні Т. Шугай (2019) зазначено, що представники чоловічої статі підліткового віку характеризуються двома піками демонстрації агресивної поведінки: 12 років і період 14-15 років. Для представниць жіночої статі підліткового віку зростання рівнів транслявання агресивних тенденцій спостерігається в 11 та 13 років. Також у дослідженні окреслено наявність статевих відмінностей у розрізі використання провідних форм демонстрації агресивної поведінки: хлопці переважно транслюють фізичну агресію із супроводженням прямих вербальних висловлювань, при цьому дівчата надають перевагу реалізації прямої та непрямой вербальної агресії, що може коливатися від несуттєвих жартів до криків та погроз.

Дослідження Г. Хоменко (2009) демонструє низку особливостей представників підліткового віку, які мотивують у них прояви агресивної поведінки:

1. сприймання подій та ситуацій життя підлітка як ворожих та загрозливих;
2. завищений рівень чутливості до негативного ставлення із боку соціального простору;
3. відсутність вміння оцінювати свою агресивну поведінку як демонстрування агресії;
4. хронічне перекладання відповідальності за свою деструктивну поведінку на представників найближчого соціального оточення;
5. відсутність прагнення до взяття відповідальності за реалізовані вчинки;
6. відсутність вміння до транслявання широкого спектру реакцій на одну і ту ж саму ситуацію;
7. прояв труднощів у ситуації необхідності трансформації плану дій стосовно досягнення означеної мети;
8. демонстрування заниженого рівня емпатії у міжособистісній взаємодії;

9. відсутність навичок саморегулювання та контролю власного емоційного стану;

10. позитивне сприйняття агресивної поведінки через призму реалізації потреби у значимості та дорослій автономії.

Отже, особи підліткового віку вдаються до демонстрування негативної поведінки із метою задоволення значущих потреб та доведення власної значимості собі і представникам соціального простору.

У контексті мотивації агресивної поведінки слід наголосити на тому, що вирішальне значення у становленні особистості підлітка відіграють дитячо-батьківські відносини. Підлітки у міжособистісній взаємодії, навіть несвідомо, будуть прагнути до реалізації тих моделей поведінки, які вони спостерігають у родинній взаємодії (Роровуш, 2020).

Одним із суперечливих, але впливових чинників розвитку агресивної поведінки у підлітковому віці є засоби масової інформації, зокрема соціальні мережі. Сучасні майданчики для віртуального спілкування підлітків переповненні пропагуванням насильства, використання агресивних форм поведінки та моментами залучення нових учасників у формування, які мають на меті організацію побиття або публічних бійок.

Необхідно також зазначити, що значний вплив на транслювання агресивних тенденцій у поведінці підлітків відіграють фізіологічні трансформації, що провокують прояв дратівливості, чутливості, неврівноваженості емоційного стану, збудження та відсторонення від осіб, які раніше відігравали роль референтної групи (Роровуш, 2020).

Для експериментального дослідження психологічних особливостей мотивації агресивної поведінки осіб підліткового віку ми використовували «Опитувальник діагностики агресивних та ворожих реакцій людини» (А. Басс, А. Дарка). Даний опитувальник складається із 75 тверджень, на які підліток може відповісти згодою або незгодою відповідно до власного уявлення про індивідуальний стан справ. Твердження, подані в опитувальнику, побудовані таким чином, щоб в особи підліткового віку не виникало труднощів із їх

розумінням. Методика дає змогу продіагностувати вісім показників агресивної поведінки, що відображені у шкалах фізичної, непрямой та вербальної агресії, роздратування, негативізму, образи, почуття провини та підозрілості.

Діагностичне опитування за означеною методикою було реалізовано на вибірці осіб підліткового віку, яка охопила 20 респондентів віком 15-16 років. Статевий показник нашої вибірки сягає 10 представників жіночої статі підліткового віку та 10 представників чоловічої статі підліткового віку.

Кількісне оброблювання даних дало змогу окреслити важливу особливість прояву агресивної поведінки у підлітковому віці: сучасні підлітки не вдаються до демонстрування завищеного рівня негативізму. Такий показник може свідчити про відсутність у підлітків до стереотипного прагнення реалізації постійного опозиційного реагування на ситуації встановлення правил та бажання знецінювати норми, яких дотримуються представники старшого покоління.

У ході дослідження було встановлено, що 30,0% підлітків демонструє наявність внутрішньоособистісного конфлікту. Визначено, що 35,0% осіб підліткового віку у ході власної життєдіяльності використовують захисний механізм проєкції, 5,0% підлітків – захисний механізм витіснення.

Встановлено, що підвищений рівень демонстрування агресивної поведінки як прояву внутрішньоособистісного конфлікту притаманна 20,0% представників підліткового віку. Ми вважаємо, що такі показники переважно спричинені внутрішніми мотивами реалізації агресивної поведінки особистістю підліткового віку, проте вплив зовнішніх чинників ми не відкидаємо.

Особливого значення набуває окреслення деяких відмінностей між демонструванням агресивної поведінки у дівчат та хлопців підліткового віку. Так, у загальному обсязі у дівчаток рівень агресивної поведінки значно менший, ніж у хлопців.

Отже, прояви агресивної поведінки у підлітковому віці залежать від таких структурних компонентів особистості підлітка, як самосвідомість, характер, система цінностей, розумові та творчі здібності. Особливо цестосується поведінкових форм агресивних тенденцій, які демонструються у міжособистісних стосунках і пов'язані із функцією самоконтролю. Ті форми прояву агресивної поведінки, які стосуються емоційно-афективної сфери особистості і детерміновані типом вищої нервової діяльності та темпераменту, найменш уразливі до психокорекційного впливу, особливо якщо набули форми усталеної поведінки.

Висновки. Підлітковий період функціонування особистості характеризується яскравим переломним моментом у здійсненні життєдіяльності, оскільки задає початок розвитку значимих новоутворень та психологічної і фізичної трансформації минулої дитини. Схильність підлітків до демонстрування агресивної поведінки розкривається у прагненні завдати психологічну або фізичну шкоду об'єкту своїх агресивних переживань. Реалізоване емпіричне дослідження підтверджує твердження про характерні форми прояву агресивної поведінки у підлітковому віці. Діагностичне опитування підлітків виявило, що найменш використовуваною формою прояву агресивних тенденцій у підлітковому віці є негативізм. Акцентовано увагу на тому, що домінують значення у провокуванні агресивної поведінки підлітків має система внутрішніх мотивів.

Література:

1. Попович І. С. Проблема соціально-психологічних очікувань в науковій теорії та практиці. Практична психологія та соціальна робота. 2005. № 5. С8-13.
2. Хоменко Г. Агресивність підлітків: причини, профілактика, корекція: міський семінар для психологів. Психолог. 2009. № 35. 17-23 с.
3. Фурман А. В. Громадський моніторинг роботи судів Тернопільщини: Анатолій Фурман, Андрій Гірняк, Галина Гірняк: Психологія і

суспільство. 2017. № 3. 122-128 с.

4. Шапар В. Б. Сучасний тлумачний психологічний словник, 2005. 640 с.
5. Шугай Т. В. Агресія й агресивність. Розмежовуємо поняття. Соціальний педагог. 2019. № 11. 4-13 с.
6. Popovych, I., Kononenko, O., Kononenko, A., Stynska, V., Kravets, N., Piletska, L., Blynova, O. Research of the Relationship between Existential Anxiety and the Sense of Personality's Existence. Revista Inclusiones, 2020, Vol: 7 num Especial, 41-59. 7
7. Popovych I. S. Social expectations in primary school age. Proceedings of the 2nd International Academic Congress «Fundamental Studies in America, Europe, Asia and Africa», 27 Sept. 2014, USA, New-York. VolII, «Columbia Press». New-York, 2014. P. 176-180